

basc b. nav. *sunpur* 'tió de Nadal' ja documentat en el S. XVII (Oihenart, Pouvreau).

Somrialla, somrient, somrís, somriure, V. riure Somsuga, V. sang i samaruc. Somta, V. sonta Somuntar, V. munt

SON, del ll. SÖMNUM 'son, acte de dormir'. □ 1.ª doc.: orígens.

Des de llavors el trobem tant en el sentit més general d'estat del qui no vetlla, com en el de 'acte de dormir en un moment donat', en particular en el període inicial d'aqueix estat: «vengren --- *prim son pas->ad*», doc. de l'Alt Cardener, any 1250 (PPujol, *DocVgÜrg.*, 15.7); «ja venc la ora del vespre e aconseguíns la nau, prop del *primer son*, d'En G. de Muntcada» contant el passatge dels conqueridors per deslliurar Mallorca (Jaume I, *Cròn.*, Ag. 91). D'altra banda: «l'home --- com dorm --- en leuger *son* ---», Lull; «tota la sua vida treballava --- e tota la nit --- e, per lo matí, en l'alba, tot cançat, --- deya al *son*: —vine --- e adurme-m un petit», *Eiximplis*, Ag. II, § 373, II, 3.

Encara que somnus era masculí i amb l'evolució fonètica romànica terminà en consonant, cosa que en la nostra llengua va d'acord amb el gènere masculí, la influència d'altres mots paral·lels pel sentit i el so, però femenins, com *la set*, *la fam* (i d'altres, *la sang*, *la mort*, *la veu*), va fer que hi aparegués juntament un ús femení *la son*, que segons el model dels primers, sovintejà més quan expressava les ganes: de dormir, de menjar, de beure. De primer hi ha vacil·lació, i podran trobar-se tots dos gèneres en tots els matisos: «aquel dia matex, e'l primer *son*, com tota la demés gent durmia ---», doc. de Camarasa, a. 1295; i alhora «a hora de prima *son*, a 18 dies d'octubre ---» a. 1387 (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 163; I, 258).

Però ja des d'antic domina el femení, *la son* en l'acc. 'ganes de dormir'; i en la ploma dels bons i més matisadors, va quedant reservat (cf. casos com *llum m./f.*) per al sentit apetencial: «sobtat de molta *son* covencme gitar sobre lo lit e ---», BMetge (*Somni* I, *NCl.*, 1.13): «la *son* lo ha pres», JnEsteve (*LiEleg.* i-5-c); i en una altra versió d'aquell eiximpli: «l'abat Arseni --- metie-s en oració, ab los genoyls en terra --- vetlava troque-s feya l'alba, e ladoncs deya a la *son*: —Vine servidor malvat—, e dormia un poc» (II, p. 306: on el fet de retreure-li negligència, com si tanmateix no hagués estat per pures ganes de mortificar-se, feia més necessari l'ús de la forma apetencial): «que puix que may, fins al matí / --- / ans, en lo punt en lo qual més / la *son* nos liga / i, dels treballs la gran fatiga, / sol descansar: / en començant a reftar, / yo *somniava* / que una nit, anant, caçava, / per les teulades / ---», *Somni de Joan Joan*, v. 75; «anar al llit o a dormir lo qui té molta *son*: somno plenus, somno oppressus; tenir *son*: dormituriare», OPou (*TbPu.*, 236).

Modernament la distinció està ben establerta. En el romanç bandoleresc del facinerós a qui (sigui per fama de viciós gandul o per antífrasi) li deien *En Becaina* (S. XVIII) repta cínicament: «bé 'm deuriau conèixer

--- que só *la son*» (MilàF, *Romllo.*, 126.30); «ab gran esforços, com dures estenalles, / ses mans de fèr estrenyen lo meu bras; / mes fonda *son* sos aspres dits afuixa, / y jo m'en fuig, al bon Jesús calmant», MilàF (*Esperansa*, v. 11, *O. Cat.*, Gili, 230); «*La son*: del treball en surt el descans» editorial de Coromines, a. 1910, exhortant a una enèrgica i porfídiosa represa liberal (*Di. i Records* II, 136); «Sentia una *son* estranya» val., EnrValor (infra). Alguna excepció ha quedat, i encara paliada pel matís de l'adormiment abasgado: «Guarda l'anell del misteri / --- / i conserva en cativeri / una princesa innocent; / dorm el drac amb *son* feixuga / a un racó fosc, allargat; / però a penes res belluga, / ja se desperta irritat; / d'una *son* més llarga i forta / dorm la princesa gentil: / talment com estàtua morta / ---», Costa (*La Cova del Drac*, 10a, *IdOr* xxv, 113).

La innovació en el gènere s'ha estès a bastants parlars populars al NE. dels Pirineus, car és igual en el provençal mistralenc: «emé la *son* encaro is ije / --- / prègon Dieu segound la normo / ---», *Nerto* (v, 304); deu donar a entendre una distinció com la catalana en el b. lldg. quan Anglade ens diu que a Lezinhan «*som* 'sommeil' est du féminin, mais masculin dans le sens de 'bref sommeil': *faire un som*»;¹ més enllà s'avança Alps enllà fins al N. de Venècia, piem. i tessinès *la sòn* (antigt. escrit *la sogn* en el Piemont), Valtellina *la söy*, Belluno *la son* «il sonno» (Rohlf's, *Ital. Gr.*, § 395; cf. *Top. Hesp.* II, 74); i en el fprov. de Suïssa, particularment de Vaud, *la somme* «envie, besoin pressant de dormir»/le *somme* «le fait de dormir», Gauthat, *BGPSR* VII, 10; explicant (*Rom.* LIX, 129) que allà l'impuls donat per la *faim*, *la soif* s'ha estès també a *la froid*, *la chaud*, *la mal*; ja Spitzer va cridar l'atenció sobre la coincidència del fprov. amb el cat., observant que en cat. hi poden haver contribuït de més a més *la gana* i els abstractes en -era com *casera*, *bada-llera*, *explicaderes*; i en fi, *talent m.* > mall. *la talent* 'la gana'. L'estret lligam amb aquest i amb *la set* el mostra el context en un passatge de StVicent: «de aquests cent anys la estarien mirant, que no haurien talent, ne set ne *son*» (Schib, *Vocab.*).

Son continua estant en ús pertot, fins als extrems i en tots els matisos, car no hi manca algun tirat oníric: «Fill meu, dorm un bon *son*: / al cloure els ulls, ben aviat, / volaràs a un país encantat, / de *somnis* blaus enlluernat» cançó de bressol que cantava Coromines a nosaltres menuts seus (c. 1910, *O. C.*, 1391), i així es comprèn com *mal son*, partint del son torbat, disoníric, s'ha convertit en el nom català de l'íncubus o mampesada: el *malson*. Això ja és vell, car ja Cerverí conjurava aquesta Hècate botxina contra el qual d'un senyor avariciós «A'N Per de Mata laix - qu'... a *malson* se despert, / car anc un jorn a Mata - no trobey l'ux obert», *Testament*, v. 76. Per als noms romànics del somni turmentós, veg. Riegler, *Rom. Namen des Alpdrucks*, *ASNSL*, CLXVII, 55-63, CLXVIII, 79; i els germànics, Siefken CLXVIII, 76-77.

Només a les dues Balears el mot ha sofert un cop lamentable, desastrós, en sorgir-hi una forma anàlogi-